

III. МОЛОДІ НАУКОВЦІ

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2017.68.30>
УДК 911.3

М. Пальчук, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ КОРИСТУВАЧІВ ІЗ ПУБЛІЧНИМИ ПРОСТОРАМИ МІСТА

Запропоновано методику суспільно-географічного дослідження взаємодії користувачів із публічними просторами міста на основі аналізу попередніх тематичних досліджень. Проаналізовано результати оцінок користувачів публічних просторів Києва, визначених за допомогою методу семантичного аналізу. Здійснено ранжування обраних для дослідження публічних просторів за сумарним балам оцінок запропонованих характеристик. Проаналізовано сприйняття публічних просторів їх користувачами за категоріями "доступність", "використання", "імідж" та "інтегрованість".

Ключові слова: публічний простір, місто, суспільно-географічне дослідження, методика, Київ.

Постановка проблеми. Публічний простір є об'єктом дослідження різних галузей науки: архітектури, містобудування, соціології, географії. Що є предметом суспільно-географічного дослідження? Беручи за основу розуміння простору, запропоноване Анрі Лефевром, суспільна географія досліджує взаємодію та взаємовплив простору й соціального оточення – ланцюговий процес впливу та формування людини у просторі та простору в результаті діяльності людини. Достовірність результатів дослідження залежить від обраної методики й інструментарію дослідження. У міському просторі функціонують різні види публічних просторів. Зрозуміло, що методика дослідження залежить від поставлених дослідницьких питань і властивостей об'єкта дослідження. Для власного дослідження ми мали необхідність обрати кейси публічних просторів із подібними властивостями, що визначає їхню порівнюваність, та розробити методику, яка забезпечить релевантність отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси трансформації розробляють вітчизняні та зарубіжні соціологи, географи та містопланувальники. Розробленням методики дослідження публічних просторів серед зарубіжних учених займалися Дж. Джакобс (*Jane Jacobs*), В. Вайт (*William H. Whyte*), К. Лінч (*Kevin A. Lynch*), Д. Мітчелл (*Don Mitchell*) та ін. [2, 8–10]. Осередком вивчення публічних просторів міст в Україні є Києво-Могилянська Академія. Зокрема, важливим доробком є праці С. Сліпченко і І. Тищенко та виданий за їх редакцією третій випуск "Урбаністичних студій" на тему "(Не)Задоволення публічним простором" [7]. Суспільно-географічні дослідження даної проблематики в Україні розпочалися із 2010 р. і проводилися на кафедрі економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка К. Мезенцевим, Н. Мезенцевою, Т. Бурою [3, 4, 6].

Метою написання даної статті є апробація методики суспільно-географічного дослідження взаємодії користувачів із публічними просторами міст на прикладі вибраних публічних просторів Києва.

Виклад основного матеріалу. У цьому контексті соціальний простір можна розглядати як ключовий у сучасних географічних дослідженнях. Розуміти поняття "соціальний простір" в англо-американській соціальній географії та урбаністиці прийнято через концепцію виробництва простору французького соціолога, філософа А. Лефевра (*H. Lefebvre*). На нашу думку, ця концепція є вдалою матрицею для формування суспільно-географічного розуміння публічного простору міста. Для комплексного аналізу простору вчений запропонував

"просторову тріаду": репрезентації простору, простори репрезентацій та просторові практики. У результаті свого аналізу Лефевр доходить висновку, що "будь-який простір передбачає, містить і приховує в собі соціальні відносини, а простір – це мережа відношень між речами (об'єктами та продуктами). Простір одночасно є і наслідком та причиною: продукт, який використовують, споживають, тобто засіб виробництва; мережі обміну, потоки речовини та енергії формують простір і детермінуються ним. Із діалектичного змісту простору випливає наступна теза, що порядок життя можна змінити за умови зміни порядку організації простору. Точкою відліку для цієї зміни є повсякденність. Повсякденність – це та сфера, у якій можна емпіричним шляхом виявити складові "просторової тріади" Лефевра і встановити характер взаємовідношень між ними [1, 5].

Розуміння діалектичної природи простору є відправною точкою у розробленні методики. Головна ідея дослідження полягає в оцінці не лише публічного простору як фізичного об'єкта/простору із фізичними об'єктами або в аналізі лише оцінки споживачами окремих публічних просторів, а в ідентифікації взаємовпливів і взаємовідображенні соціального оточення та публічного простору як фізичного об'єкта.

Дослідження складається із двох етапів:

- 1) обґрунтування вибору об'єкта дослідження;
- 2) польові дослідження обраних публічних просторів.

Етап 1. Для дослідження ми обрали такі кейси: Поштова Площа та вулиця Петра Сагайдачного, парк Тараса Шевченка, Національний комплекс "Експоцентр України", Оболонська набережна, парк "Теремки" (Теремки-2) та внутрішній двір Теремки-1 по вулиці Академіка Заболотного.

Критеріями відбору публічних просторів стали такі: 1) в обраних кейсах мають бути представлені різні види публічних просторів; 2) в обраних кейсах публічних просторів міста повинні відбуватись різні трансформаційні процеси і на момент дослідження бути присутніми мінімум три види трансформацій; 3) обрані публічні простори мають бути розміщені в центральній, середній та периферійній частинах у міській системі центр-периферія.

Окрім об'єкти можуть мати додаткове функціональне навантаження, наприклад, "Експоцентр України", або мати різне містобудівне значення, параметри проектування (розглядатись як відмінні об'єкти за своєю суттю у репрезентаціях простору професіоналами), проте у повсякденному житті обрані об'єкти використовуються для спілкування, рекреації та відпочинку.

Етап 2. На другому етапі проведено польові дослідження. У першу чергу досліджується публічний простір як фізичний об'єкт. *Перший блок* цього етапу полягає у здійсненні польового картографування організації території простору та описанні об'єктів, розміщених у просторі, які надають можливість здійснювати відповідні активності в публічному просторі або навпаки унеможливають її. Мета цього етапу дослідження – визначити, які активності пропонує публічний простір користувачам. Якісні оцінки публічного простору ми визначаємо на подальших етапах.

Другий блок полягає у визначенні активностей, які користувачі здійснюють у просторі, описі взаємодії користувачів із простором. Для цього здійснено натурні спостереження протягом семи днів у різні години (ранок, день, вечір). Спостереження проводились кожного дня протягом 2 год (не менше). Під час таких спостережень визначались найактивніші зони використання простору й типові для кожного простору конкретні активності (ранішні пробіжки, вигул собак, гра в шахи тощо).

Сформувавши розуміння фізичної взаємодії користувачів із публічним простором, у *третьому блоці* визначаємо оцінку користувачів обраних кейсів. На цьому етапі ми формуємо якісну оцінку простору. Для оцінки використання публічних просторів міста доцільним є проведення анкетного опитування, складеного за допомогою методу семантичного диференціалу. Метод семантичного диференціалу дає можливість індексувати значення за допомогою двополюсної шкали. Шкала формується парами антонімічних прикметників, між якими розміщені кілька градацій міри відповідності оцінки користувача до запропонованих пар характеристик. Респондентам пропонується оцінити публічний простір за антонімічними характеристиками, які згруповані у чотири блоки: "доступність публічного простору", "використання публічного простору", "імідж публічного простору", "інтегрованість публічного простору". Суспільно-географічний аспект такої оцінки враховує оцінку фізичної доступності публічного простору для користувачів та його інтегрованість в навколишнє міське середовище. Під час проведення опитування важливо дистанціювати власну оцінку окремих характеристик та не впливати на думку респондента.

Блок **"доступність публічного простору"** містить такі ознаки, як: "доступний – недоступний" (мається на увазі фізична доступність простору без соціальної та економічної складових), "зручно розташований – невдало розташований", "пішохідний – незручний для пішоходів", "доступний для велосипедистів – велосипедний рух неможливий".

Блок **"використання публічного простору"** містить такі характеристики: "активне – пасивне", "корисне – безцільне", "успішне – невдале", "реальне – штучне". Розглянемо змістовне навантаження кожної пари характеристик. Активне використання публічного простору передбачає наявність значної кількості користувачів, взаємодію із об'єктами у просторі та взаємодію між людьми. Оцінка активності простору дає можливість визначити, наскільки довго люди готові затримуватись і перебувати у публічному просторі. Під "корисним використанням" ми розуміємо міру ефективності використання простору людиною, наприклад, сквер у спальній районі (внутрішній двір) використовується для дитя-

чих майданчиків, є місця для господарчих потреб, вуличні меблі можна використовувати протягом року незалежно від погоди, присутній бювет. "Успішне використання" характеризує популярність простору серед потенційних користувачів, можливість реалізувати власні практики відпочинку, спілкування тощо. "Реальне використання" означає використання публічного простору із наявними об'єктами благоустрою, вуличними меблями, використання конкретного публічного простору за рахунок наявності потреби, яку він задовольняє. Натомість "штучне використання" передбачає необхідність організації публічних заходів, рекламних акцій для залучення людей.

До блоку **"імідж публічного простору"** належать такі характеристики, як: "безпечний", "чистий", "привабливий", "естетичний". "Привабливість" означає загалом прихильне відношення до локації, а "естетичний" – необхідність наявності ландшафтного дизайну, художнього оформлення, іншого творчого оброблення простору тощо.

Блок **"інтегрованість публічного простору"** включає характеристики "сумісний", "дружній", "предмет гордості". Під ознакою "сумісний" ми розуміємо передусім сумісність простору із навколишнім міським середовищем, відповідність соціальним запитам користувачів. Оцінка сумісності дає можливість визначити міру репрезентативності зовнішнього образу публічного простору, його функціоналу, сформувати узагальнений образ користувача простору. "Дружній" визначає комфортність перебування нової особи у просторі, яка не належить до звичайної публіки користувачів, наскільки простір сприяє інтеграції нових людей у публіку. Характеристика "предмет гордості" важлива для скверів у спальних районах (внутрішніх дворів), оскільки дає можливість ідентифікувати "дворовий патріотизм".

Результати опитування аналізуються за допомогою графіка "Box and whiskers", який дозволяє оцінити рівень узгодження оцінок респондентів, визначити значення медіан, які можна вважати результативною оцінкою конкретного параметра. За умови відсутності "коробки" і "вусів" на графіку маємо абсолютно узгоджену оцінку характеристики. За умови відсутності "коробки" та наявності одного чи двох вусів вважаємо оцінку характеристик узгодженою. Достатньо узгодженою оцінка характеристик буде, коли довжина "коробки" дорівнює одній одиниці. Інші оцінки характеристик, які на графіку мають "коробку" довжиною більше однієї одиниці, вважаємо неузгодженими. Абсолютно неузгодженими оцінками характеристик вважаємо оцінки, які на графіку мають "коробку" довжиною три і більше одиниці. Медіанні значення оцінок респондентів, які є достатньо узгодженими у відповідях, можна вважати оцінкою конкретного параметра. Медіанні значення оцінок респондентів, які є неузгодженими у відповідях, не можна вважати оцінкою параметра.

За даною методикою ми провели дослідження використання окремих видів публічних просторів Києва і отримали медіанні значення їх оцінок респондентами (табл. 1).

Таблиця 1. Медіанні значення оцінок респондентами публічних просторів Києва

Характеристики	Сквер Теремки-1	Парк Тараса Шевченка	Парк "Теремки" (Теремки-2)	Либідська площа	Експоцентр України	Поштова площа та вулиця Петра Сагайдачного	Оболонська набережна
Доступність							
Доступний-недоступний	3*	3	3	3	2	2	3
Зручно розташований – невдало розташований	2	3	3	3	2	2	3
Пішохідний – незручний для пішоходів	3	3	2,5	2	2,5	2	3
Доступний для велосипедистів – велорух неможливий	3**	1	2	-3	2	1	2
Використання							
Активне – пасивне використання	3	3	2	3	2	1	2
Корисне – безцільне використання	2	2	3	2	2	2	3
Успішне – невдале використання	2	3	2	2	2	1	3
Реальне-штучне використання	2	2	3	2	1	2	2
Імідж							
Безпечний – небезпечний	2	2	3	2,5	2	2	2
Чистий – брудний	1,5	2	2	0	2	2	2
Привабливий – непривабливий	1	3	3	2	2	2	2,5
Естетичний – неестетичний	1	3	2	1	2	1	2
Інтегрованість							
Сумісний – несумісний	1,5	3	2,5	2	2	1	1,5
Дружній – ворожий	2	2	2	1	3	2	2
Предмет гордості – предмет розчарування	1	3	2	1	2	2	3
Оцінка і підсумку***	11 / 30	35 / 38	33 / 37	12 / 23,5	22,5 / 30,5	22 / 25	25 / 36

* значення медіани (бал) узгоджених оцінок респондентів;

** значення медіани (бал) неузгоджених оцінок респондентів;

*** у чисельнику зазначена сума балів узгоджених оцінок респондентів, у знаменнику – зазначена сума балів узгоджених та неузгоджених оцінок респондентів.

За сумарним балом узгоджених та неузгоджених оцінок респондентів рейтинг публічних просторів виглядає таким чином:

- 1) парк Тараса Шевченка – 38 балів, із яких сумарний бал узгоджених оцінок респондентів становить 92 %;
- 2) парк "Теремки" (Теремки-2) – 37 балів, із яких сумарний бал узгоджених оцінок респондентів становить 89 %;
- 3) Оболонська набережна – 36 балів, із яких сумарний бал узгоджених оцінок респондентів становить 69 %;
- 4) Експоцентр України – 30,5 балів, із яких сумарний бал узгоджених оцінок респондентів становить 74 %;
- 5) внутрішній двір Теремки-1 – 30 балів, із яких сумарний бал узгоджених оцінок респондентів становить 37 %;
- 6) Поштова площа та вулиця Петра Сагайдачного – 25 балів, із яких сумарний бал узгоджених оцінок респондентів становить 88 %;
- 7) Либідська площа та ТРЦ – 23,5 балів, із яких сумарний бал узгоджених оцінок респондентів становить 51 %.

Висновки. Популярне твердження про кореляцію розташування публічного простору в центральній частині та його високу якість не підтверджується результатами нашого дослідження (кейс "Поштова площа та вулиця Петра Сагайдачного" має низький результат). Торговельно-розважальний центр не є безумовним фактором успішності та якості публічного простору (кейс "Либідська площа та ТРЦ"). Користувачі оцінюють публічні простори, виходячи із власного сприйняття простору й особистих потреб, навіть якщо характеристики задані наперед. Така логіка оцінки публічних просторів і трактування результатів пояснює, чому модернізовані публічні простори мають низькі оцінки від користувачів.

Обрана методика дослідження дозволяє ідентифікувати взаємовпливи і взаємовідображення соціального

оточення та публічного простору як фізичного об'єкта. Аналіз сприйняття публічних просторів за категоріями "доступність", "використання", "імідж" та "інтегрованість" користувачами у периферійній частині Києва підтвердив їхню необхідність та небайдужість користувачів до якості публічних просторів. Проте для дослідження втілення соціального контексту в публічному просторі як фізичному об'єкті через конкретні щоденні практики користувачів необхідно детальніше сканувати різні структури місцевої громади (економічну структуру за рівнем доходів, вікову структуру, статеву структуру, за тривалістю проживання тощо) та здійснити декілька глибоких інтерв'ю для кожного об'єкта.

Список використаних джерел

1. Бедаш Ю. А. Концепция социального пространства Анри Лефевра / Ю. Бедаш // Вестн. ТГПУ (TSPU Bulletin). – 2012. – Вып. 11 (126). – С. 219–224.
2. Джакобс Дж. Смерть и жизнь больших американских городов: пер. с англ. / Дж. Джакобс. – М.: Новое издательство, 2011. – 460 с.
3. Мезенцев К. В. Сучасні трансформації публічних просторів Києва: передумови, прояв та специфіка / К. В. Мезенцев, Н. І. Мезенцева // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. пр. – Харків, 2017. – Вып. 22(1). – С. 39–46.
4. Мезенцева Н. І. "Старі" та "нові" публічні простори Києва: конфлікт чи взаємодоповнення? / Н. І. Мезенцева, Т. Л. Бура // Урбаністичні студії. – 2017. – Вып. 3. – С. 168–177.
5. Мезенцева Н. Публічні простори міст: осмислення через призму зарубіжного дискурсу / Н. Мезенцева, М. Пальчук // Економічна та соціальна географія. – 2016. – Вып. 76. – С. 19–26.
6. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: моногр. / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. – К.: Фенікс, 2017. – 438 с.
7. Тищенко І. М. Міський публічний простір: підходи до визначення / І. Тищенко // Магістеріум. Культурологія. – 2015. – Вып. 59. – С. 26–33.
8. Lynch K. The image of the city / Kevin Lynch. – The MIT Press, 1960. – 280 p.
9. Mitchell D. The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space / D. Mitchell. – New-York: The Guilford Press, 2003. – 270 p.

10. Whyte H. William The Social Life of Small Urban Spaces / H. William Whyte. – NY : Project for Public Space, 2001. – 129 pp.

References

1. Bedash Y. A. Kontsepcia socialnogo prostranstva Henri Lefebvre // Vestnik TGPU (TSPU Bulletin). – Tomsk, 2012. – Vyp. 11(126). – S. 219-224.
2. Jacobs. J. Smert i zhyzn bolshih amerecanskih gorodov: per. S angl. – M. : Novoe izdatelstvo, 2011. – 460 s.
3. Mezentsev K. V., Mezentsev N. I. Suchsni transformatsiii publichnyh prostoriv Kyeva: peredumovy, proiav ta spesivica // Chasopys socialno-ekonomichnoii geografii: mizhregion. zb. Nauk. Prats. – Kharkiv, 2007. – Vyp. 22(1). – S. 39–46.
4. Mezentseva N. I., Bura T. L. "Stari" ta "novi" publichni prostory Kyeva: konflikt chy vzaiemodopovnnennia? // Urbanistychni studii. – 2017. – Vyp. 3. – S. 168–177.

5. Mezentseva N., Palchuk M. Publichni prostory mist: osmyclennia cherez pryzmu zarubizhnogo dyskursu // Ekonomichna ta socialnogo geographia. – Kyiv, 2016. – Vyp. 76. – S. 19–26.

6. Urbanistychna Ukraina: v epitsentri prostorovyh zmin: Monographia / Za red. K. Mezentseva, Ya. Olijnyka, N. Mezentsevoi. – K.: Feniks, 2017. – 438 s.
7. Tyshenko I. M. Miskyj publichnyj prostir: pidhody do vyznachennia // Magesterium. Kyltorologia. – 2015. – Vyp. 59. – S. 26–33.
8. Lynch K. The image of the city / Kevin Lynch. – The MIT Press, 1960. – 280 p. – ISBN 9780262120043.
9. Mitchell D. The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space / D. Mitchell. – New York : The Guilford Press, 2003. – 270 p.
10. Whyte H. William. The Social Life of Small Urban Spaces / H. William Whyte. – NY. : Project for Public Space, 2001. – 129 pp.

Надійшла до редколегії 16.10.17

М. Пальчук, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МЕТОДИКА ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ С ПУБЛИЧНЫМИ ПРОСТРАНСТВАМИ ГОРОДА

Предложена методика общественно-географического исследования взаимодействия пользователей с публичными пространствами города исходя из анализа предыдущих тематических исследований. Проанализированы результаты оценок пользователей публичных пространств Киева, определенных с помощью метода семантического анализа. Осуществлено ранжирование выбранных для исследования публичных пространств по суммарному баллу оценок предложенных характеристик. Проанализированы восприятия публичных пространств их пользователями по категориям "доступность", "использование", "имидж" и "интегрированность".

Ключевые слова: публичное пространство, город, общественно-географическое исследование, методика, Киев.

M. Palchuk, PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE METHODOLOGY OF HUMAN GEOGRAPHICAL RESEARCH OF INTERACTION OF USERS WITH CITY PUBLIC SPACES

Public space is a research object of various branches of science: architecture, urban planning, sociology, geography. What is the subject of human-geographical research in a public space perspective? Basing on the theory of space proposed by Henri Lefevre, we can define that human geography explores an interaction and an interpenetration of space and social environment – the chain process of a formation of the human in space and an influence on the space by a human activity. The reliability of the study results depends on the chosen methodology and research tools. Doubtless, there are different types of city public spaces. It is clear that the methodology of the research depends on the research questions and the properties of the research object. For our own research, we chose cases of public spaces with similar properties, which determines their comparability. One of the core aims was developing a methodology that will ensure the relevance of the results.

Understanding the dialectical nature of space is the starting point in developing a methodology. The main idea of the research is to evaluate not only the public space as a physical phenomenon with physical objects, or in the analysis of consumers' evaluations of certain public spaces, but in identifying the mutual influences and the mutual representation between the social environment and the public space as a physical phenomenon. For the survey we chose the following cases: Poshtova Square and St. Petra Sagaidachnogo, Taras Shevchenko Park, National Complex "Expo-center of Ukraine", Obolonskay Bund, Teremky Park (Teremky-2) and courtyard at Akademyka Zabolotny Street (Teremky-1).

The popular statement about the correlation between the location of the public space in the central part and its high quality is not confirmed by the results of our study (the case "Postal Square and St. Peter's Sagaidachnogo Street" has a low result). The shopping and entertainment center is not an absolute factor of the success and quality of the public space (case "Lybidska square and shopping center"). It is clear from these observations that users evaluate public spaces based on their own perception of public space and personal needs, even if the characteristics are given in advance. Such logic of evaluating public spaces and interpreting the results explains why modernized public spaces have low ratings by users.

Analysis of users perception of public spaces in the peripheral part of Kiev by categories of "accessibility", "use", "image" and "integration" confirmed their need and indifference to the quality of public spaces. However, in order to study the implementation of the social context in the public space as a physical phenomenon through specific daily lively practices. It is necessary to scan carefully the various structures of the local community (economic structure by income level, age structure, sex structure, duration of residence, etc.) and conduct several in-depth interviews for each object.

Keywords: public space, city, human geographical research, methodology, Kyiv.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2017.68.31>

УДК 911.3

І. Трохименко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЛУГ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто сучасний стан розвитку туристичної галузі у сільській місцевості на прикладі Кіровоградської області. Досліджено нові форми господарювання та об'єкти розміщення, що надають послуги сільського зеленого туризму. Установлено їхню кількість за районами Кіровоградської області. Проаналізовано спеціалізацію даних об'єктів та її залежність від локалізації. Локалізація об'єктів найчастіше визначає їхню спеціалізацію.

Зазначено перелік об'єктів розміщення, що надають послуги сільського зеленого туризму в Кіровоградській області за районами, їх кількість та види діяльності. З'ясовано порайонний розподіл об'єктів розміщення й кількісне співвідношення об'єктів розміщення за районами області.

За результатами дослідження було визначено перспективні напрями розвитку сільського зеленого туризму в Кіровоградській області. Аналіз діяльності закладів розміщення зеленого туризму області показав, що вони орієнтовані на задоволення потреб споживачів у відпочинку, оздоровленні, реабілітації, культурно-естетичному розвитку.

Ключові слова: сільський зелений туризм, екотуризм, агротуризм, об'єкти сільського зеленого туризму, заклади розміщення, послуги зеленого туризму, локалізація, спеціалізація.

Актуальність. Сучасний стан господарського розвитку України потребує пошуку нових форм господарювання в сільській місцевості. Перспективним проявом

підприємницької ініціативи в сільській місцевості є сільський зелений туризм, який не має шкідливого впливу на довкілля, на відміну від масового, і у той же час ро-